

OM PRESSETIK I DAGENS KULTUR- JOURNALISTIK

Johan Wennström

2010-05-20

TIMBRO [MEDIEINSTITUT]

www.timbro.se/innehall/?isbn=9175667621&flik=4

Timbro [Medieinstitut]

Johan Wennström är frilansskribent och medarbetare i *Expressens* kultursidor.

© Författaren och Timbro 2010

ISBN 978-91-7566-762-1

info@timbro.se

www.timbro.se

FÖRORD

Föreliggande rapport är skriven under senvintern och våren 2010. Den har ambitionen att säga något om hur kulturjournalistiken i Sverige förhåller sig till pressetik och kan med fördel läsas som en pendang till *Var förs samhällsdebatten? Kultursidorna vs ledarsidorna*, som jag publicerade på Timbro Medieinstitut i september 2009.

Ett stort tack riktas till Anna Brodow Inzaina, Rakel Chukri, Stefan Eklund, Åsa Linderborg, Johan Lundberg, Maria Schottenius, Eva Ström, Jesper Strömbäck och Björn Wiman som alla generöst har låtit sig bli intervjuade för rapporten och visat engagemang för ämnet.

Det rörde sig i samtliga fall om enskilda samtal, men just kulturredaktörernas svar är nedtecknade i dialogform för att höja läsvänligheten. Alla som jag har intervjuat har i efterhand kontrollerat och godkänt sina citat.

Johan Wennström

INNEHÅLL

"PUBLICERINGEN AV DONALD BOSTRÖMS ARTIKEL HAR STÄRKT SVENSK KULTURJOURNALISTIK"	7
"KULTURJOURNALISTIKEN BEFINNER SIG I ETT PRESSETISKT VAKUUM"	10
"PÅSTÅR MAN ATT NÅGON ÄR FASCIST MÅSTE MAN FAN HA SKÄL"	12
"ATT BORTSE FRÅN VISSA FAKTA LIGGER I DEN KULTURRADIKALA HÅLLNINGEN"	22
MOT EN INTERN MORAL?	29
NOTER	32
REFERENSER	33

”PUBLICERINGEN AV DONALD BOSTRÖMS ARTIKEL HAR STÄRKT SVENSK KULTURJOURNALISTIK”

Det finns en bild av nyhetsjournalister som slarviga med fakta och besvärade av korrekt källhantering och kritiskt tänkande. Det finns också en bild av kulturjournalister som lika pressetiskt hänsynslösa. Är det just bara fördomsfulla bilder?

I affären Jesus Alcalá omkring år 2000 väcktes, för att ta ett välkänt exempel, oundvikligen obekväma frågor när många kulturskribenter utan eftertanke försvarade Amnesty-ordföranden och DN-medarbetaren som senare visade sig vara skyldig till förskingring. På ett motsvarande sätt har till exempel Expressens tendentiösa rapportering om skådespelaren Mikael Persbrandt år 2005 bidragit till att solka också nyhetsjournalisters rykte. Två händelser som varken nyhetsjournalister eller kulturskribenter är sena att påminna varandra om.

Dagens Nyheters tidigare kulturchef Ingrid Elam har i en uppmärksammasad essä i den nu nedlagda tidskriften .doc¹ givit insyn i hur nyhetsjournalister och kulturskribenter hamnar i konflikt med varandra över pressetiken. När hon som nyutsedd chef för kulturredaktionen 1999 ville stärka kulturreportagens ställning på kultursidan stötte hon på öppet motstånd från nyhetssidan:

Någon begärde ordet: ”Hur ser kulturredaktionen på källkritik?” och ”skall den som intervjuas på kultursidan ha rätt till sin egen bästa version?” Det var det slags allmänna frågor som kom från flera av allmänna redaktionens reportrar ... och de träffade inget namngivet mål. De gick ut på att reportage som publicerades på kultursidan inte följde de regler för objektivitet och källhantering som de borde och som reportagen på annan plats i tidningen ansågs leva upp till.

Skall det som står på kultursidorna – och det gäller inte endast kulturreportagen – följa journalistiska spelregler med hänsyn till exempelvis hantering av fakta och källkritik? Den frågan lever ännu. Men dess relevans sträcker sig i dag längre än till det man misstänker åtminstone delvis är redaktionella krig om territorium och osämja mellan journalistiska kulturer, och då inte bara på DN.

Man kan konstatera att frågan har blivit intressant i en allt vidare krets, liksom kvaliteten på nyhetsjournalistiken har blivit relevant för andra än bara journalisterna själva, det vill säga läsarna, som i det nya medielandskapet plötsligt kan jämföra, välja och ställa krav.

Hur det ligger till med nyhetsreportrars förhållande till pressetiken granskas redan på många håll. Men mindre utredd är den pressetiska attityden bland kulturskribenter, trots att det finns skäl därtill.

Den numera världsberömda artikeln "Våra söner plundras på sina organ" publicerades på Aftonbladets kultursida den 17 augusti 2009. Frilansjournalisten Donald Boström, som också verkat som fotograf i de palestinska områdena, vidarebefordrade vad som sades vara palestinska rykten om att israelisk militär jagar och dödar unga pojkar i syftet att kunna skörda deras organ, som sedan säljs vidare på den internationella svarta marknaden.

Det är inte konstigt att det blev, ska vi säga, diskussion. Mycket allvarliga insinuationer, som osökt förde tankarna till uråldriga antisemitiska myter och föreställningar om judiska blodsriter och människoslakt, och som dessutom orsakade en tillfällig kris i relationerna mellan Sverige och Israel, fördes här fram av Boström utan att denne riktigt tycktes ha kontrollerat sanningshalten i dessa rykten.

Att Aftonbladet meddelade att artikeln om misstankarna mot Israel inte hade kunnat tryckas på nyhetsplats stärkte intrycket av osaklighet. Att varken Jerusalem Post², The Guardian³ eller Associated Press⁴ kunde finna stöd i verkligheten för de förmedlade ryktena, medan Al-Jazira⁵ och syrisk statsteve⁶ nyfiket uppmuntrade dem, gjorde även sitt till.

Hade ryktena över huvud taget förmedlats? I Jerusalem Post intervjuades senare familjen till en av de palestinska pojkar som tragiskt hade dödats i israeliska räder och som Boström hänvisade till.⁷ Släktingarna sade då att de varken framfört säkra anklagelser om organstöld mot Israel eller talat med den svenske journalisten. Inte heller hade några andra i den lilla byn talat med Boström, enligt pojkens familj.

Hur det än var med detta stannar man upp inför vad Åsa Linderborg skrev, flera månader efter det att reportaget ursprungligen tryckts, i en stort uppslagen text: "Publiceringen av Donald Boströms artikel har stärkt svensk kulturjournalistik".⁸

Vilka implikationer har ett sådant uttalande? Får man skriva vad som helst på en kultursida? Kan man ta lättare på till exempel källkritik som kulturskribent?

Andra problem är också svepande påståenden om fakta, överdrifter och till och med tvivelaktiga personangrepp. Ett annat meningsutbyte än det som rikoschetterade kring Boströms artikel ger exempel på detta. Det var figurationsdebatten som pågick under sommaren och hösten 2009.⁹

Under denna debatt, som handlade om en utställning av modernt, figurativt norskt måleri på Edsviks konsthall i Sollentuna, uppstod det på kultursidorna ett märkligt samtal om klassicistisk konst som inte tvekar att åberopa äldre föreställningar om skönhet. Vissa av konstutställningens kritiker menade att det fanns paralleller mellan verken i Edsvik och nazistisk estetik. Nutida skribenter med en annan uppfattning om de utställda verken kopplades samman med nazisternas projekt att fastställa vad som utgör den goda konsten.

Så kan man uttrycka sig på en kultursida, men inte på en nyhets sida. Av kulturskribenten förväntas att han eller hon har en hållning och "sätter sitt namn på spel", för att tala med Ingrid Elam – har en "tydlig personlig röst", "betraktar ett hörn av världen genom ett temperament" och tolkar verkligheten. Därmed blir det alltid otydligare när kulturskribenten avviker från fakta, till skillnad från när en nyhetsjournalist gör det.

Linsen måste alltså skärpas när man försöker överblicka kulturjournalistikens förhållande till etiska spelregler. Vi bör kanske omformulera dessa regler till att hålla rent inte bara mot det som är direkt osant utan även mot svepande omdömen, sådana som inte sällan är befriade från anständighet och god ton.

Så lyder åtminstone den generösare definitionen av publicistisk etik som jag själv har blivit undervisad i när jag har arbetat som ledarskribent. Det är ett yrke som naturligtvis ligger väldigt nära kulturskribentens och som också kräver att man skildrar världen genom ett temperament eller en viss åskådning.

Hur lever då kulturjournalistiken med denna mer omfattande etikdefinition? Kan förhållandet till etiken förbättras i något avseende? Alldeles strax uttalar sig redaktörerna för Aftonbladets, Expressens, Dagens Nyheters, Svenska Dagbladets och Sydsvenskans kultursidor. Flera sidor deltog i figurationsdebatten och är därmed särskilt relevanta. Men först något mer allmänt om pressens regelverk.

”KULTURJOURNALISTIKEN BEFINNER SIG I ETT PRESSETISKT VAKUUM”

För att kunna diskutera kultursidorna och publicistisk etik måste vi vara medvetna om vilka regelkrav som ställs på svenska journalister och skribenter i dag. Pressombudsmannen sammanfattar dem på sin hemsida¹⁰ genom att ställa upp tre ledord: sanning, rättvisa och medkänsla.

Den som är verksam som journalist ska både vara trogen mot fakta och utrustad med en kritisk attityd. Uppgifter ska kontrolleras ”så noggrant som omständigheterna medger, även om de tidigare har publicerats”.¹¹ Han eller hon ska vara generös med replikrätt för människor som kritiserar och, som PO otydligt uttrycker sig, ”visa särskild hänsyn mot svaga personer”.

Bakgrunden till den svenska pressetiken är framför allt en vilja att legitimera journalistiken och dess roll i demokratin, och att skydda den från lagstiftning ovanifrån. Pressombudsmannen och Pressens Opinionsnämnd bildades en gång av publicistbranschen som en följd av lagstiftarens krav på reglering av medierna. Men naturligtvis behövde publicistiken och journalistiken också ett slags rättesnöre, normer att utgå ifrån.

Ändå är de pressetiska reglerna relativt allmänt hållna och öppna för tolkningar som ständigt ändrats och justerats i takt med journalistikens utveckling. Med tiden har dessa tolkningar blivit mer overseende, menar Jesper Strömbäck som är Lubbe Nordström-professor vid Mittuniversitetet i Sundsvall och ledamot i granskningsnämnden för radio och TV. Mittuniversitetet har en av landets mest prestigefyllda journalistutbildningar.

– Eftersom medierna blivit mer kommersiella och mer fokuserade på nyheter som väcker uppmärksamhet, och eftersom de pressetiska reglerna måste ha legitimitet inom branschen, har tolkningarna blivit liberalare, säger Strömbäck.

– Nyheterna ska vara sanna, men om man ska vara riktigt hård skulle man kunna underkänna en betydande del av journalistiken i dag för brister vad gäller kravet på korrekta nyheter. Journalistiken är sällan lögnaktig men den handlar alltid om ett urval av verkligheten. Hur det urvalet görs kan ge mer eller mindre rättvisande bilder.

Jesper Strömbäck påpekar att genomslaget för internet har underminerat traditionella affärsmodeller och bantat befintliga redaktioner och samtidigt höjt tempot i nyhetsrapporteringen genom ett större medieutbud. Enligt Strömbäck har den utvecklingen, med fler och snabbare publiceringar, bidragit till att försvaga den rutinmässiga kontrollen av nyheter och fakta.

– Det skapar problem.

Det Jesper Strömbäck säger ger upphov till frågan om i vilken utsträckning journalistikens praktik numera speglar de pressetiska reglerna (och om normerna omvänt driver journalistiken i en etiskt ändamålsenlig utveckling). Men kulturjournalistiken lever oftast inte med samma krav på omedelbar leverans och på att skapa sensation. Kan man därmed ställa högre etiska förväntningar på kulturjournalister än på nyhetsjournalister?

– Å andra sidan ligger det i kulturjournalistiken att den ska ha ett subjektivt inslag, och hela pressetiken bygger ju på att journalistiken ska vara objektiv, säger Strömbäck.

Enligt honom omfattas kulturjournalistiken förmodligen i lägre grad av de pressetiska spelreglerna än nyhetsjournalistiken.

– Inom kulturjournalistiken är det inget fel med att man driver en tes, och väljer fakta som passar tesen, vilket man absolut inte ska göra på nyhetssidan. Kulturjournalistiken befinner sig litegrand i ett pressetiskt vakuum.

Det är mot denna bakgrund som vi kan fundera över om det är relevant att tala om en mer lösligt definierad kulturjournalistisk pressetik, som till exempel består i en anständig ton och att avstå från svepande påståenden om hur någonting är. Strömbäck sanktionerar den tolkningen.

– Jag tycker det. Man brukar ju tala om deliberativ demokrati, och ett krav som man då ställer på det politiska samtalet är att man ska behandla varandra som jämlikar, låta den sakliga tyngden i argumenten vara bärande och därmed undvika att sätta sig på någon eller använda sig av svepande omdömen.

”PÅSTÅR MAN ATT NÅGON ÄR FASCIST MÅSTE MAN FAN HA SKÄL”

Vad har då erfarna publicister att säga om dessa frågor? Jag samtalade enskilt med var och en av Åsa Linderborg, kulturchef i Aftonbladet, Björn Wiman, tidigare kulturchef i Expressen och numera redaktör för DN Kultur, Maria Schottenius, i dag seniorkolumnist i DN, Stefan Eklund, kulturchef i Svenska Dagbladet, samt Rakel Chukri, kulturchef i Sydsvenskan. Är den hävdvunna pressetiken alls möjlig att applicera på kulturjournalistiken?

ÅL: Delvis. Jag tycker att kulturjournalistik är en egen genre och måste få vara en egen genre. Det blev tydligt under den stora debatten om israelisk organhandel, då ställdes frågan på sin spets. Alltså, kulturjournalistiken måste alltid vara saklig. Man får aldrig ljuga, inte hitta på och man måste alltid kontrollera fakta. Men inom kulturjournalistiken har man ju rätt att ställa de stora frågorna som inte har svar. Man har rätt att pröva hypoteser. Det är ju själva tanken med kultursidor: Att våga tänka fritt, och tänka stort.

MS: Kultursidor ska och bör självfallet kunna vara kontroversiella. Men det betyder inte att man kan påstå vad som helst ut i luften. När man anför fakta måste de stämma.

RC: Jag tycker att man på vissa sätt nästan kan ha större krav på kulturjournalistiken eftersom den är långsammare än vad nyhetsjournalistiken är. En nyhetsreporter skriver i högre utsträckning till nästa dag medan en kulturskribent i vissa fall kan ha en eller två veckor på sig att skriva en text.

RC: Kulturjournalistiken är i sig en subjektiv form, men vi har inte en mängd krönikor med löst ”tyck”. Vi ska ha skribenter som mer eller mindre är experter inom sina olika områden och därför förväntas ägna sig väldigt mycket åt faktainsamling och källkritik.

SE: Kulturjournalistiken är inget undantag, även om jag inte har reflekterat djupare. Jag har varit nyhetschef och jag ställer samma krav på saklighet och källhänvisningar som i nyhetsartiklar.

Björn Wiman svarar lite annorlunda. För honom tycks pressetiken vara en så självklar del av kulturjournalistiken att det närmast är besvärande att diskutera frågan. Men han får mothugg.

BW: Jag tycker inte att kulturjournalistiken har ett sämre facit än någon annan journalistisk grupp vad gäller det här. Påfallande ofta är det nyhetsjournalister som gör bort sig. Ändå tror jag att det bland nyhetsjournalister länge har spridits en elak kliché om kulturjournalister: Det vet man ju hur de är, de där kulturjournalisterna. De sitter i sina soffor och röker pipa och fabulerar sina historier och kollar naturligtvis aldrig fakta.

ÅL: Jag skulle nog säga att problemet förekommer i medierna och att det finns de som tar på det med en lite mer lätt hand även inom kulturjournalistiken. Vi har skribenter som vi vet är slarviga, som antingen litar på att redaktionen har koll eller skriver lite lätt för att de vet att det är kulturjournalistik och inte tycker att de behöver skriva journalistiskt. Det kan vara fel namn, procentsatser, fel årtal, allt möjligt (skratt). Det är inget illvilligt från deras sida, bara slapphet.

MS: Tidigare har det funnits stränga krav på nyhetssidorna vad gäller etiska regler och faktagrund, medan man har kunnat skriva nästan vad som helst på kultursidorna eftersom man där lyssnar till en personlig röst och utgår från personliga åsikter. Det är en ny erfarenhet för många kulturjournalister att behöva underkasta sig pressetiska regler.

MS: Vad jag har lagt märke till är att många kulturskribenter är "optimistiska" på så sätt att de inte uppfattar den seriösa problematiken kring pressetiken, utan skriver i en sorts naiv tro att man kan skriva i tidningen ungefär det som man säger i andra sammanhang. Det här ställer en del extra krav på redaktörerna. Vi vill ha en fri debatt och inte hämma den i onödan. Samtidigt vill vi inte att det ska ske publicistiska övertramp. De gånger jag har känt att det har varit problematiskt med kultursidornas frifräsighet är när jag omedvetet men dock har släppt igenom texter som inte har varit välgrundade, och som har innehållit påståenden om fakta och om människor som inte har stämt.

MS: Kultursidorna har varit ett hem för författare och kritiker som är vana vid fiktion. Från andra hållet kommer bloggvärlden där det förutom extremt kunnigt, nästan nördigt material förekommer mycket löst tyckande utan kontroll. Kommentarspalterna och vissa blogginlägg liknar inte sällan pissrännor, och de båda tendenserna förstärker varandra på något vis. Men pressetiken behövs. Det måste bli tydligt vad som är vad. Nyhets-

journalistiken ska vara faktabaserad och pålitlig. Och kulturjournalistiken måste vara idéburen och spännande och intressant.

ÅL: Den är fin den förklaringen. Men nej, jag skulle nog säga att de som skriver texter som vi ibland behöver tvätta... de är lite slöa, helt enkelt.

ÅL: När det gäller själva hantverket, det som ska vila på ärlighet, att man inte fixar och trixar eller manipulerar verkligheten, är skribenterna ansvariga inför mig som står som ansvarig utgivare för kultursidan. Vi är aktiva som redaktörer. Men man skulle önska att vi kunde vara mer aktiva. Det är en resursfråga. När kulturjournalistiken drabbas av besparingar är detta en av de första sakerna som får stryka på foten.

Men vad är då, mer bestämt, ett etiskt övertramp inom kulturjournalistiken? Hur är det till exempel med svepande utsagor om hur det förhåller sig med någonting?

BW: Vissa grundläggande fakta som de flesta förnuftiga människor är överens om måste finnas med. Det blir en ganska larvig debatt om man ska ha en polemik som till exempel utgår från premissen att Sverige är en diktatur. Men om skrivande opinionsjournalister inte får göra subjektiva tolkningar av verkligheten, då kommer ju kulturjournalistiken att bli lika syrefattig som, inte vet jag, en vätgasballong. Sedan är det andra opinionsjournalisters uppgift att polemisera mot detta. Men att det skulle finnas ett pressetiskt dilemma, det tycker jag verkligen inte. Svepande, generaliserande formuleringar måste finnas på kultursidor, annars vore kultursidor ingenting. Då skulle man lika gärna kunna trycka av telefonkatalogen.

BW: Kulturartiklar innehåller ofta jämförelsevis lite... det är inte fakta som är vår stora huvudvärk, skulle jag säga. Den stora huvudvärken är att ständigt få fram bättre texter, stilistiskt lysande och skarpa i polemiken, intresseväckande. Bra kulturjournalistik, det får var och en bedöma vad det är för någonting men det här är ett större problem för mig än den eventuellt rikliga förekomsten av faktafel. Vi har för få skribenter i Sverige som gör drastiska, branta tolkningar av verkligheten och vi har för många tråkiga viktigpettrar som inte vågar ha något temperament, med ett språk som är mer som en Konsumkasse.

SE: Det beror på vad man menar med fakta. Men jag håller med om att kulturjournalistikens främsta uppgift är att fylla sidorna med bra texter. Folkbildningen är på kraftig reträtt i samhället, och kultursidorna har en uppgift att lära sin läsekrets någonting. Då är det viktigt att motivera sina åsikter. Det är en del av den goda kritiska texten.

RC: Vad skulle vara motsatsen till intresseväckande texter vara? Jag ser ingen motsättning. Även om man skriver om sin världsbild så är fakta en del av det. För att få någon att ändra sin ståndpunkt måste man använda sig av fakta.

MS: Men det finns personer som inte kan acceptera att det faktiskt kan finnas tolkningar, olika sätt att se på saker. Det gäller inte minst ovana läsare av kultursidor, som inte är vana att reflektera och diskutera och som tänker mycket i termer av rätt och fel. Man får lätt en inskränkt syn av en sådan hållning. Samtidigt är det väsentligt att inte bara intellektuella tar till sig kultursidorna. Man ska känna sig välkommen som läsare, inte dum.

Åsa Linderborg anlägger ett intressant perspektiv som gör det svårt att frikoppla verkligheten från världsbilden:

ÅL: Jag är ju inte utbildad journalist, utan forskare. Kulturskribenter är ju sällan det. Men det som slog mig när jag började på Aftonbladet var att jobben är väldigt, väldigt lika. Skillnaden är tidsaspekten. En forskare kan ha fyra år på sig, en journalist fyra timmar. Men vad forskaren gör och vad kulturjournalisten gör är att de ställer varför-frågor. En kulturartikel måste alltid innehålla frågan "varför?" Kulturjournalistens uppgift är att förklara varför världen är som den är.

ÅL: Vad jag kan tycka har blivit ett problem är att kulturjournalistiken riskerar att hamna i en "kolumnistfälla" i motsats till den kvalificerade reflektionen och en kulturjournalistik som bottenar i en välgrundad världsbild. Den blir alltmer ovanlig, tror jag. Att ta ställning och uttryckta åsikter är väl en sak, men frågan är på vilka grunder man gör det. Jag kan se på mig själv att jag har förslappats. Min styrka som skribent i början var att jag kom från en akademisk miljö och kunde transformera vetenskapliga perspektiv till ett slags folkbildande arbete. Jag tycker att jag förlorar i analytisk skärpa när jag inte längre har kontakt med vetenskapen.

Är svepande bilder, som till exempel Björn Wiman hävdar, inte nödvändigtvis ett felsteg, eller ändras tonen när man börjar fundera över konsekvenserna?

BW: Det har smugit sig in en typ av retorik som jag tycker är ganska trist. Det är att vänstern skriker om "liberalerna" och att "vi blir tystade", vilket inte är sant. Och högern reagerar närmast ryggradsmässigt mot allt det som inte kommer från de egna kanalerna. Det finns en ökad tendens att man börjar se enskilda kulturredaktioner som bastioner, som fotbollslag eller rivaliserande gäng med klubbor och bandanas. Det tycker jag i så fall är

olyckligt, därför att det tar ifrån de enskilda skribenterna deras absoluta suveränitet som ändå är grunden för kulturjournalistikens väsen.

BW: En sak som jag upplevde som skamlös och ohederlig det var när Aftonbladet drog igång en stor kampanj mot Expressen nu i höstas och hävdade att vi var muslimhatare på kulturredaktionen, eftersom vi hade publicerat en artikel av Ayaan Hirsi Ali. De hävdade att jag och hela Expressen kultur var islamhatets högborg, vilket är en absurd och löjeväckande anklagelse. Debatten hade sin gång och polemiken var hård. Men man ser att kulturjournalistiken inte bara är en lek när det här sedan hamnar i "riktiga" medier, när Nyhetsmorgon tar upp det här och köper Aftonbladets fullständigt vridna premisser som verklighetsbeskrivning. Där kan jag ge dig rätt. Det gäller att handskas lite varsamt med vad man säger också.

ÅL: I kulturdebatten samtalar vi inte med varandra, utan vi bråkar och då blir det riktiga jävla bråk. Kulturjournalistiken bygger ju på dialog, men vi utnyttjar den här möjligheten väldigt dåligt. I stället har vi det dramatiska kurret, att man inte bejakar vad någon annan har sagt. Jag tycker att jag råkar ut för det själv. Det rör sig om karaktärsdåd snarare än samtal. Det finns tillfällen när jag tänker: "Nu skiter jag i det här". För viljan att intellektualisera en sak är för svag, kan jag tycka.

RC: Jag är väldigt glad över att jag bor i Malmö (skratt). Sydsvenskan är inte inblandad i pajkastandet i samma utsträckning som Stockholmstidningarna, men det är klart att jag ser det. Det är mycket möjligt att det har accelererat de senaste åren. Åsa Linderborg återkommer gång på gång till "det liberala gänget" på Expressen och Sydsvenskan... det har väl förstärkt den här gängkänslan. Man går i en riktning mot politiserade kulturredaktioner och det tror jag inte att någon vill ha.

RC: Alla som är redaktörer vet att det inte är de snälla, slätstrukna texterna som startar debatter, utan det är texter som är provokativa och har ett högt tonläge. Det händer väldigt ofta på Sydsvenskan att vi publicerar artiklar som vi hoppas att andra vill diskutera vidare, och så händer ingenting. Det är lite beklämmande att det folk går igång på är de mest provokativa texterna.

MS: Jag hade ju hoppats att man skulle kunna inspirera till mer originella debatter med mer intellekt och mer känsla. Inte bara pajkastning. Som redaktör har man ett ansvar för att hålla tillbaka en alltför slarvig och brant polemik. Samtidigt är det roligt när det blir fart. Det

tycker nog alla redaktörer. I Sverige blir det tyvärr lätt väldigt grovt och klumpigt, lite som MFF:s hejklack, säger jag som MFF:are. Lite mer elegans i polemiken skulle inte skada.

SE: Många kultursidor är enhetliga. Utvecklingen mot bastioner är inte rolig för läsarna. Det är inte tabu att ge sig på en annan skribent, men man måste argumentera väl. Man måste förklara varför. Det har att göra med vad som är intressant för mig som redaktör. Jag tröttnar på den typen av polemik.

MS: Kultursidorna är för viktiga för att de ska tillåtas bli kidnappade av en viss falang. Jag önskar ju att kultursidan ska ha en bredd. Det vore fel att göra en så bred tidning som DN till ett näste för en enda hållning. Även Expressen ska vara bred. Om man släpper kravet på någotsånär balans mellan riktningarna och låter en grupp ta över spaltutrymmet uppstår en sorts självuppfyllande profetia när det gäller ensidighet. För då uppfattas det som om bara vissa skriver här, och då vill andra inte skriva.

ÅL: Jag ska inte säga att jag är bättre än någon annan och jag försöker vara vaksam med att etikettera folk i alla fall. Det tror jag har att göra med min bakgrund i Kommunistisk ungdom. Där var vi väldigt snabba med att kalla alla som inte tyckte som vi för fascister, borgare eller högerpack. Det var så väldigt skönt när jag kom till universitetet, där man inte kan argumentera så. När jag sedan började med kulturjournalistik... nästan det första som händer är att jag på Expressens ledarsida får läsa att jag var fascist, eftersom jag var emot invasionen av Irak. Det sved så fruktansvärt.

ÅL: Jag kan själv skriva svepande. Ett epitet som jag har använt är "bomboliberalerna på Expressen", och då finns det ju skribenter på Expressen – de är inte så många, men det finns en och annan – som inte alls är bombliberala. Så är det, och det är inte rätt. Ibland kan det vara nödvändigt att spetsa formuleringarna för att renodla perspektivet. Men när det bara blir retorik och det inte finns någon saklighet bakom rubrikerna, när man bara vill kurra, då är det jättedåligt. Påstår man att någon är fascist måste man fan ha skäl för det.

ÅL: Men att det skulle vara jag som skruvar upp tonläget? Det är intressant och irriterande att man tycker det. För så mycket skit som jag har fått ta, år efter år... Men det måste vara att de tycker att de har så rätt i sina åsikter medan jag står för något som inte är riktigt bekvämt. Jag kan uppfatta att mina kolleger är väldigt ängsliga. Kulturjournalistiken ska vara lite mysig, lite trevlig. Men jag tycker att det ska vara helt livsfarligt att öppna en kultursida. De medelklassiga reportagen och topplistorna... sådana är vi inte här på Aftonbladet.

Är denna tendens, att uttrycka sig svepande på ett sätt som leder till överdrifter och svartmålning, då någonting som kulturredaktionerna arbetar för att bromsa?

SE: Vi kan föra diskussioner med skribenter. I debattartiklar eller kommenterande artiklar kan det finnas formuleringar som ger anledning att kontrollera fakta. Man kan också ställa kontrollfrågor på svepande formuleringar om hur någonting är. Det händer att vi ger bakläxor. Det är bra att ge rum åt texter som är mer polemiska. Men man måste hela tiden fundera över tonläget.

RC: Jag tycker det är väldigt viktigt att hålla en sansad ton. Vi jobbar mycket med texterna på Sydsvenskan. Det är oftast fyra eller fem personer som läser igenom en artikel om den är kontroversiell. Vi har också samtal med skribenter om deras ilska riskerar att skymma argumentationen och säger ibland: "Det är bättre att du tonar ned så att det blir en saklig debatt." Varje text ska ha täckning och man ska förstå hur någon har kommit fram till ett särskilt påstående. Men vi får heller inte backa för att publicera texter med provocerande eller radikala slutsatser.

RC: Man publicerar inte texter i ett vakuum, utan i dialog mellan skribent och kulturchef. Vad kan texten leda fram till? Hur kan den uppfattas? Skribenter som inte skriver utifrån fakta... den typen av skribenter är inte intressant för någon redaktion. Det måste finnas ett djup, inte bara ett fäktande.

ÅL: Sätta sig på andra tycker jag inte att man ska göra. Men jag tycker om polemik, det är ett sätt att ta sin motståndare på allvar. Men det står ju inte i motsatsställning till att man är välargumenterad eller står på saklig grund. Jag tycker inte om karaktärsbord, fula dragningar och att man tillskriver en annan skribent en åsikt som han eller hon faktiskt inte har. När mina skribenter går i polemik mot någon annan försöker jag alltid läsa in mig på artikeln som det handlar om och ta ställning själv, för jag vill inte ha gangsterdragningar.

ÅL: Vi har väldigt mycket diskussioner om gangsterdragningar. Det händer ofta att jag refuserar mig själv, också (skratt). Jag vill alltid att det ska vara sakligt, reko och polemiskt. Sedan lever jag inte alltid upp till det där, men jag försöker i varje fall. Jag kommer ihåg en gång när jag recenserade Mattias Gardells bok *Bin Ladin i våra hjärtan* och skrev: "Vänstern har vunnit debatten om Irakkriget". Dagen därpå var det en notis på Expressens kultursida, en liten grej utan avsändare, som påstod att jag hade suttit inne på toaletten och läst Gardells bok. Vad menade de, att jag hade suttit och masturberat? Jag tog så förfärligt illa vid mig. Det kan låta löjligt, men det dröjde länge innan jag vågade skriva om Irakkriget

igen, för att jag kände mig smutsig. Jag kände att så skulle jag aldrig göra. Det där är över alla gränser.

BW: Man ska vara medveten om att det huvudsakliga materialet som vi hanterar är recensioner och åsikter som egentligen... ja, där fakta egentligen inte kan bli fel. Man kan känna att tonläget blir för hårt. Men det ska det vara ibland.

Samtidigt, verkar det som, finns medvetenheten om att kulturskribenter nu har möjlighet att glida undan ansvaret för felaktigheter.

BW: Vem är objektivt sett islamofob? Vem ska ta ifrån dem rätten att säga det? De får väl säga det? Jag ser ingen lösning på det. Det är inte vackert alla gånger men det är så samhället driver sin ideologiska utveckling framåt, med öppna ställningstaganden. Men jag ger dig rätt i det varnande finger som du sätter upp där, att just när kulturjournalistikens ibland ovarsamma lek med hård polemik och grova angrepp hamnar i ett annat forum där folk faktiskt tar den ad notam... då syns det hur konstigt det blir.

ÅL: Det är värre i Sverige än utomlands. Tyskland och Storbritannien, om man tar dem som exempel, har en mycket känsligare historia och där vet man faktiskt vad de här orden betyder. Vi är ju skonsamt befriade. Det är vår brist på erfarenhet som gör att de här orden haglar, tror jag.

Kan man då tänka sig en omformulerad definition av pressetikern för kulturjournalistiken, kanske till och med en sorts etisk överenskommelse, för att freda det goda kultursamtalet?

MS: Ja, det vore bra. Det skulle inte skada. Det är väldigt viktigt med den här typen av självsanerande system. Alla inblandade har att vinna på en etisk överenskommelse om hur vi skriver om varandra, till exempel.

ÅL: Jag tror att det är svårt. Det är väldigt viktiga värden som står på spel i kulturjournalistiken: demokrati, yttrandefrihet, människovärde. Då är det nästan lite förmätet att säga att de här frågorna kan vi bara diskutera med små bokstäver eller här får vi inte bli arga på varandra, eller visa temperament. Jag skulle inte vilja ha en sådan överenskommelse, men man har ett ansvar inför sig själv. Kan jag leva med att anklaga någon för att vara fascist eller rasist? Det är mitt ansvar, faktiskt som människa, när jag åker tunnelbana hem. Så försöker jag alltid tänka när jag har en text som är lite slamrig eller när

jag själv sticker iväg med någon slamrig formulering. Men att ha någon sorts gentlemen's agreement, det tror jag är att reducera de här viktiga frågorna som vi faktiskt måste diskutera. Men det är klart att jag också... jag vill inte läsa en text till där jag anklagas för att vara antisemit, eller fascist.

RC: Jag har funderat väldigt mycket över hela debattformen. På våra sidor har vi till exempel använt oss mycket av rundabordsamtal där debattörer träffas och diskuterar en fråga, öga mot öga. Då blir det svårare att ta till de stora rallarsvingarna och den otrevliga tonen, och det är något särskilt som uppstår i det mötet som gör att man måste lyssna på varandras argument på ett annat sätt än när man skriver. Jag tycker att man måste utveckla debattformen. De flesta debatter innehåller ett visst mått av underhållningsvård, men det behövs mer för att en debatt ska bli konstruktiv.

ÅL: Det tror jag på. Där känner jag en avundsjuka mot de andra tidningarna som har så många sidor. Jag har två sidor och oftast en annons, så mitt utrymme är ju begränsat. Men hade jag ett lika stort sidantal som DN... Gud, så mycket kul man skulle kunna göra. Då skulle jag satsa på dialogen och samtalet, verkligen alltså. Och jag skulle fråga var vi kan mötas i stället för var vi skiljer oss åt.

MS: Ja, man borde utveckla debattformen. När debatter tar slut uppstår en sorts tomhet: Vad kom man egentligen fram till? Egentligen borde vi ta det steget, kanske med hjälp av andra medier, med webbteve till exempel. Det tror jag är bättre än att bara låta debatter spåra ur.

En särskild debatt som ger en bakgrundsfond till den här typen av funderingar är den så kallade figurationsdebatten, som vi tittar närmare på i nästa avsnitt. Varför det?

MS: Det verkar som om det fanns många missförstånd i den debatten. Jag kan inte uttala mig närmare, men jag kunde aldrig förstå hur den där utställningen kunde uppfattas som rasistisk.

SE: Delar av figurationsdebatten var exempel på utmärkt kulturdebatt, för det är en intressant fråga. Ytterst handlade det ju om vad som är god konst. Och konservativa har ett formuleringsproblem kring avantgardism i konsten. Men ibland var tonläget högt.

ÅL: Jag följde debatten från åskådarplats. Det hade kunnat bli en väldigt intressant debatt om viktiga frågor men där grävde ju alla ned sig i skyttegravarna på ett sätt som var väldigt olyckligt.

BW: Som kulturdebatt betraktad är den väldigt bra, därför att den visar hur homogent konstetablissemang har varit. Det är väldigt uppfriskande att den här debatten förs. Att motståndaren, i det här fallet då Johan Lundberg och Axess-sfären, får sig olika epitet pådyvlade... ja, det tror jag egentligen inte att de är så himla sårade över. Det är väl snarast ett bevis på hur rätt de har i så fall, att man måste ta till den typen av artilleri.

”ATT BORTSE FRÅN VISSA FAKTA LIGGER I DEN KULTURRADIKALA HÅLLNINGEN”

– Jag förväntade mig inte att folk skulle bli så pass arga och upprörda. Syftet med utställningen var att visa en konstnärlig utbildning, ett sätt att måla på, som av olika anledningar uppfattas som problematisk och att illustrera bredden i det måleriet. Visa att den klassiskt figurativa utbildningen inte ger några otidsenliga resultat, utan att den har något viktigt att tillföra samtiden och den samtida konsten. Jag visste ju att detta var tabun. Men jag förväntade mig snarast att folk i konstetablissemang skulle ha taktiken att försöka ignorera det hela. Eller förringa det.

Johan Lundberg är chefredaktör för kulturtidskriften *Axess Magasin* och en av två curatorer bakom utställningen *Figurationer*, som visade norskt samtidsmåleri i såväl Odd Nerdrums fantasifulla medeltidstradition som en mer modern inriktning i motiv och estetik. Utställningen väckte, oväntat enligt Lundberg, stor uppmärksamhet på kultursidorna. Eller för att tala med Peter Cornell¹² när det begav sig: ”En samlad kritikerkår har gjort tummen ned.” *Figurationsdebatten* blev det stora crescendo i en inflammerad diskussion om samtidskonsten som började i Anna Odells konstprojekt *Okänd, kvinna 2009–349701* på förvåren 2009, och i *Axess* kontroversiella temanummer ”Skönhetens tabu” i slutet av 2008.

– Det fanns en kontext som utställningen tog plats i. Jag hade tagit plats i den diskussionen förut och *Figurationer* sågs som ett debattinlägg. Men det var inte vår egentliga intention att kasta bränsle på elden. Syftet var mer oproblematiskt även om boken *Figurationer*¹³ som hörde till hade en polemisk twist, säger Johan Lundberg.

Men många av tidningarnas konstkritiker hade tidigt klart sin bild av utställningen som ett konstpolitiskt utspel. Anna Brodow Inzaina, som är kritiker i Svenska Dagbladet, menar att recensenternas negativa reaktion var förutbestämd.

– Första gången jag såg utställningen var jag redan ”laddad”. Jag, och förmodligen även andra kritiker, visste att uppdraget var att gå dit och säga. Då såg jag bara Nerdrum och Nerdrum-eleverna, det som jag upplevde som mörkt, dammigt och instängt. När jag sedan gick tillbaka fick jag en helt annan upplevelse och skrattade nästan åt mig själv: Vad var det som hade varit så hemskt? Det var löjligt. Jag kunde då också se andra konstnärer som jag

bara hade nämnt i min recension. Men det fanns en konfrontativ ansats i utställarnas material, också.

Vad var det med *Figurationer* som ansågs vara "hemskt", som Anna Brodow Inzaina säger? Vad var det som utställningen kritiserades för? Den artikel som fick debatten att formligen explodera var skriven av *Sydsvenskans* konstkritiker Eva Ström och hade rubriken "Måleriet med bruna toner".¹⁴ Utställningens innehåll och estetiska hållning kunde enligt Ström förknippas med nazismens konstsyn.

När jag vandrar genom Edsviks salar är det oundvikligt att inte associera till den exposition av godkänd konst naziregimen arrangerade i München 1937 samtidigt med utställningen "Entartete Kunst", där modernistiska verk fördömdes. Nazismens konst präglades också av ett heroiserande tillbakablickande, den var figurativ med starkt idealiserande drag, var oftast berättande eller förhärligade hembygden.

– Jag blev något av den tändande gnistan. Utställningens antimodernistiska agenda, i kombination med den heroiska, patosfyllda retoriken i verk föreställande till exempel nakna kvinnor bärande stora facklor (Kolderups "Facklorna") och riddare med blänkande rustning avtecknade mot en stormig fond (Even Richardsons "Svart riddare") fick mig att associera till nazikonstens estetik som den framlades på en motutställning i München, *Große Deutsche Kunstausstellung*, säger Eva Ström.

– Jag tyckte utställningen i Edsvik, vars flesta verk var blottade på konstnärlig kvalitet, uppvisade likheter med motutställningens estetik, något som utställarna inte problematiserade. På Edsvik visade man sina konstideal som på liknande sätt vände sig mot modernismens. Det var ett likartat koncept. För mig var det ett verkligt stort problem. Men därmed inte sagt att Edsvikutställarna eller konstnärerna var nazister. Jag är inte heller en principiell motståndare till föreställande konst, norsk konst eller romantiskt måleri, fortsätter hon.

Tidigare hade det kunnat uppfattas som om Anna Brodow Inzaina efter sitt första besök på Edsvik antytt ett politiskt farligt innehåll i utställningen,¹⁵ som påstods frammana "obehagliga påminnelser om ideologistyrd konst", för vilket hon kritiserades av Lundberg.¹⁶ Men det var Eva Ström som på allvar utvecklade tanken.

– Jag upplevde det som att curatorerna Johan Lundberg och Christopher Rådlund antog en offerroll. Genast förstod man det som att jag tolkade konsten som nazistisk. Man var väldigt snabb med den läsningen av min recension. På så sätt drogs jag motvilligt in i debatten, annars hade jag gärna stannat utanför. Men sedan blev det mer och mer så att andra kritiker, Eva Ström till exempel, faktiskt förde in nazismanklagelsen i diskussionen, säger Anna Brodow Inzaina.

Eva Ström fortsatte sedan argumentera¹⁷ för en koppling mellan konsten som ställdes ut inom ramen för *Figurationer* och nazismens estetiska preferenser:

Jag fann i flera verk, dock inte alla, paralleller i den estetik som Edsvik visade och nazikonstens, och det är detta förhållande som kuratorerna borde ha tagit upp, diskuterat och problematiserat i sin utställning och sin katalog. Vilka estetiska ideal finns exempelvis bakom Christopher Rådlunds "Winterreise", återgivet i boken "Figurationer", där man ser åtta symmetriska pelare i ett tomt vinterlandskap under en apokalyptiskt dov och ödesmättad himmel? För mig pekar bilden mot nazikonstens estetik, och man måste vara antingen okunnig, estetisk okänslig eller blunda för att inte få associationer i den riktningen.

– Jag tycker den historiska parallellen var och är relevant, vilket Peter Cornell i Expressen höll med mig om. Det är givetvis tillåtet att ha en sådan likartad estetisk syn. Min fråga var – betydde det något mer? Hade denna konst några kopplingar till någon pågående politisk verklighet? Mitt uppdrag var att bedöma de utställda verkens konstnärliga kvalitet liksom naturligtvis utställningens eventuella syfte och budskap, säger Eva Ström.

Peter Cornell gav alltså Eva Ström försiktigt eldunderstöd eller menade åtminstone att associationerna till nazismen inte var helt irrelevanta.

Hon menar naturligtvis inte att konstnärerna bakom Figurationer skulle hysa bruna sympatier men en del av målningarna har onekligen likheter med vad som visades på de årliga utställningarna på Das Haus der deutschen Kunst i München.

Men Poeten Håkan Sandell, skribent i tidskriften *Aorta*, beskrev i ett inlägg¹⁸ vilka inspirationsämnen för konstnärerna i stället kunde vara.

[Eva Ström] betraktar ett av Trine Folmoes huvudverk, "Vingen" (1992), och associerar det med art décons 1930-talsvidareföring till nazikonst. Verket har

däremot för konstnärinnan sin utgångspunkt i 1500-talets italienska manierism. På motsvarande sätt ser Eva Ström något visst skumt 1930-tal i Christopher Rådlunds målning "Winterreise" (titeln efter Schuberts sångcykel). En bild som i själva verket är en parafras på Caspar David Friedrichs "Munk vid havet". Innanför de retrogardistiska grupperingarna är vi ytterst oeniga om vilka konstepoker man bäst hämtar idéer från: medeltid, renässans, klassicism, romantik, symbolism.

Vad som var nazismens konstmak är förmodligen inte så självklart som Eva Ström ger sken av. I den nazistiska rörelsen pågick en intern konflikt om vilken sorts konst man skulle göra anspråk på. "Goebbels hyllade den tyska expressionismen", påpekar exempelvis den danske kritikern Frederik Stjernfelt.¹⁹ Men han fick "ge vika för Alfred Rosenbergs förljugna socialrealism som gick segrande ur striden". Och det var just en uddlös *Kunst der Volk* som ofta blev påbjuden i det tyska riket, målad av konstnärer som till exempel Julius Paul Junghanns, som skildrade det kärva bonde- och soldatlivet.

Många av nazikonstens favoritmotiv står långtifrån de fantasyvärldar som i alla fall Nerdrumskolan tycks vara så förtjust i. Om man tittar i katalogen till den "motutställning" som pågick i München 1937, och som i dessa dagar enkelt finns tillgänglig på Internet,²⁰ kan man konstatera att det i allmänhet rör sig om rena hötorgskonsten. Det är kossor på ängar, blommor i en bordsvas, några träd, banala gatuscener, härdade bondmoror, stormtrupper i aktion *und so weiter*.

Att målningar som anspelar på medeltida mytologi inte tycks vara ett framträdande inslag här är inte alldeles förvånande. Sådana motiv hör ändå hemma i en akademisk symbolism befriad från debatterande bilder och sociala budskap. *Große Deutsche Kunstausstellung*s okomplicerade, jordnära figurativa konst låg däremot helt i linje med nazismens *Blut und Boden*-ideologi. Den kunde användas som språkrör för exempelvis Heinrich Himmlers framtidsplaner på att installera en tysk bondekultur i de polska regionerna runtomkring Auschwitz.²¹

Därmed är det heller ingen tillfällighet att naziestetiken påfallande ofta är platt och endimensionell, och att det inte sker någon verklig motivmässig eller estetisk utveckling i uppföljande utställningar från exempelvis 1938 och 1939, att det i huvudsak är fråga om upprepning och kontinuitet. Om man ska leta efter paralleller till nazismens konst är kanske delar av den stalinistiska erans konst och sovjetiska målare som Aleksandr Dejneka och

Arkadij Plastov mer relevanta, även om de framstår som tekniskt mer skickliga än en Hermann Otto Hoyer.

– Målningarna som uppskattades på 1930- och 40-talet av nazisterna såg ju inte ut som dem vi ställde ut, så det var ett rent faktafel. Sedan fanns det ett annat faktafel som var mer problematiskt. Relationen mellan estetik och ideologi är betydligt mer komplicerad än vad man lät påskina. Att nazisterna valde den klassicistiska estetiken var ingen självklar konsekvens av ideologin. Det var ett val, där flera ledande inom partiet förespråkade att man skulle välja expressionismen. Men expressionismen hade några år på nacken och klassicismen framstod som något nytt och fräscht, och inte alls som något tillbakablickande på den tiden, säger Johan Lundberg.

– Det fanns flera problem i det där resonemanget som man bara blundade för. Man missade till exempel den koppling som generellt sett finns mellan modernism och nazism, modernism och fascism, modernism och kommunism, fortsätter han.

Anna Brodow Inzaina ställer sig nu lika frågande till hur *Figurationer* kom att förknippas med nazistisk estetik.

– Jag förstod inte nazismargumentet, bortsett från att det i utställningens anspråk fanns en idé om att lägga fast den goda konsten. Men att bortse från vissa fakta ligger i den kulturradikala hållningen. Man rusar hundra år tillbaka i tiden och reagerar som man gjorde då. Det finns en sådan mekanism. *Kulturradikalismen* är tillbakablickande. Nazismargumentet har med det att göra, det är en känslomässig reaktion.

Rakel Chukri, som ytterst ansvarade för texternas publicering, försvarar Eva Ström men påminner också om laddningen i nazismen.

– Vad gäller nazismen och de paralleller som man gör till den tycker jag att man alltid ska vara väldigt försiktig. Det är en obehaglig etikett att klistra på någon vare sig det är en författare eller en konstnär. Jag tycker att rubriken på Eva Ströms första artikel ("Måleriet med bruna toner") var olycklig. Man hade kunnat nyansera den. Jag vet att det är vissa som inte håller med Eva i hennes upplevelse av utställningen men man kan ju inte välja kritiker på det sättet. Hon klarade den balans som konstbedömaren måste upprätthålla mellan det känslosamma och det rationella.

Jessica Kempe, konstrecensent i DN, var en annan deltagare i figurationsdebatten som lade vikt vid att diskutera nazism och politisk högerextremism. Hon upprättade kanaler till diskussionen om Göran Hägglunds formulering om "verklighetens folk" som fördes parallellt med figurationsdebatten på kultursidorna under sommaren och hösten.²²

Inte underligt att Johan Lundberg hurrade (Axess blogg 17/9) när Göran Hägglund på DN Debatt samma dag målade upp sin skräckfantasi om ett elitstyrt svenskt konstliv som tvingar på "vanligt folk"... "ett minfält av teoretiska konstigheter", som naziststämplar "dem som råkar gilla tavlor som föreställer något" och stöder "konstnärer som lever på att provocera och sprida olust i det offentliga rummet". Ordvalen kunde vara hämtade direkt från Sverigedemokraternas och Nationaldemokraternas konstpolitiska idéprogram.

– Det var renodlat illasinnat, skulle jag säga. Just att man medvetet vantolkar något, försöker utmåla något som annat än vad det är. Det är ju ingen som tror att konstnärerna eller jag är nazist eller högerextremist, men man försökte antyda att det var så. Och att vissa ändå kunniga personer ställde sig bakom det, det var bara tragiskt, säger Johan Lundberg.

– Det kändes som om man liksom inte tittade på utställningen som sådan, att man hade redan givna uppfattningar. Men kanske var det inte så lyckat av oss att inleda utställningen med de här verken som var målade i Nerdrums närmaste krets och i hans tradition. Samtidigt ska man väl kunna begära mer av en konstkritiker än att han eller hon bara uppehåller sig vid verken som finns i det första utställningsrummet. Om man hade koncentrerat sig på utställningen som helhet hade man dragit helt andra slutsatser, utvecklar Johan Lundberg.

Flera skribenter som var kritiska till utställningen distanserade sig uttalat från vad Anna Brodow Inzaina här kallar "nazismanklagelsen", och då exempelvis Bo Madstrand²³ i DN och Nils Forsberg²⁴ i Expressen. Men märkligt mycket av kritiken mot *Figurationer* hade någon sorts beröring med den nazistiska estetiken. Den norske konsthistorikern Paul Grøtvedt skrev²⁵ förbryllat: "Varför svenska konstkritiker bara associerar till nazikonsten är ytterst gåtfullt." Man undrar hur det skulle kunna leda debatter i en fruktbar och intellektuellt spänstig riktning, även om sådana associationer kanske kan vara subjektivt mycket trovärdiga. Hur tar man sig någonsin vidare från en brysk nazismanklagelse till ett angeläget åsiktsutbyte?

– Många andra kritiker som jag har talat med har velat negligera figurationsdebattens värde på grund av utställningens kvalitativa brister. Men ingen har kommenterat och ifrågasatt tonläget i den upphetsade debatten. Det finns mycket vi kan göra för att förbättra debattklimatet vad gäller uppträdande. Över huvud taget bör vi diskutera dessa frågor och inte bara försöka sopa dem under mattan som man har velat göra från kritikerhåll. Vi kritiker ska förvisso utgå från associationer men vi får inte tillskriva människor åsikter som de inte har och aldrig vara ovarsamma med fakta. Det är oetiskt, säger Anna Brodow Inzaina.

MOT EN INTERN MORAL?

I en passage i boken *Kritik av den negativa uppbyggligheten* beskriver Frederik Stjernfelt²⁶ varför han vid flera tillfällen avböjt att bli stående kolumnist i någon dansk dagstidning.

Att jag gång på gång har tackat nej till dessa erbjudanden beror på att sådana spalter är regelrätta drivbänkar för negativism. Man kan nästan se hur kolumnisten sitter och svettas på torsdagskvällen, förlamad av idétorka framför en tom dataskärm, med kaffe, cigaretter och en deadline som rycker allt närmare... men lyckligtvis är ju kolumnen en subjektiv spalt, och hur farligt nära deadline man än balanserar så kan man alltid komma på något att racka ned på, även om man naturligtvis inte har tid att underbygga sitt angrepp med den efterforskning och de fakta som i normala fall är det minsta man kan begära av en seriös kritik. Förutom genrens verkligt beundransvärda mästare är det inte många som lyckas stå emot negationens frestelse – särskilt som det är så ökänt mycket lättare att kritisera i största allmänhet än att precisera sin kritik och kanske eventuellt föreslå en reell, konstruktiv lösning på problemet.

Är svensk kulturjournalistik på väg i den riktningen? Det finns i alla fall problem, som blir särskilt brännande nu när kulturjournalistiken måste försvara sig mot, å ena sidan, ekonomiska nedskärningar och, å andra sidan, ideologiskt motiverade försök att lösgöra kulturjournalistiken från sitt debatterande uppdrag. Och om kulturskribenterna ska fortsätta "ha betalt för att tänka", för att tala med Aftonbladets kritiker Ulrika Kärnborg,²⁷ gäller det att de inte flyr från ansvaret.

Figurationsdebatten är tyvärr endast ett exempel på ett mer vanligt förekommande och utbrett fenomen. Kulturjournalisten Andreas Åberg har kallat det "ordkriget som dödar diskussionen".²⁸ Han beskriver i *Den vältempererade kritiken* hur skribenter sällan eller aldrig talar *med* varandra, alltid *mot* varandra, och hur kultursamtalet blir reducerat till "en retorisk tävling". Kulturcheferna har genom sina iakttagelser här bekräftat att den beskrivningen är mer eller mindre giltig. Med alltför stor lätthet utrustas debattörer med åsikter som de inte har eller motiv som de inte härbärgerar. Och det sker på bekostnad av

begriplighet och värde för läsare, alldeles bortsett från att det inverkar på lusten att delta i det offentliga samtalet.

Ordkriget skulle kunna härledas ur en för snävt definierad pressetik som i praktiken utesluter kultur- och opinionsjournalistik. Redan på nyhetsområdet är dagens pressetik för svag och grovmaskig. På kulturdebattens område tillåter den att skribenter kan ge sig hän åt en polemik som går hårt, kanske för hårt, åt meningsmotståndare även om verkligheten inte legitimerar tillmälet, som däremot mycket noggrant väljs ut från det negativistiska instrumentbordets många olika fasansfulla alternativ.

Pressetiken ger paradoxalt nog kulturjournalistiken utrymme att göra precis det som regelverket är tänkt att förebygga: att förhålla sig okritisk till sitt eget ämne och att inte vara varsam med fakta. Hur faller man en tolkning, eller ett temperament, i Pressens Opinionsnämnd? Det enda tydliga brott mot reglerna som somliga kulturskribenter gör sig skyldiga till i dag är möjligen en brist på medkänsla.

Visst utgör kultursidornas redaktörer en spärr. Kulturchefernas ofta reflekterande resonemang på dessa sidor visar att det pågår en mer djupgående etisk diskussion på kulturredaktionerna. Ändå tycks det som om misstag och alltför svepande påståenden om sakförhållanden och personer ofta publiceras. Antyder inte det att också den enskilda kulturjournalisten själv måste känna en plikt – om inte mot sig själv och sin publik så åtminstone mot ett knippe normer – att vara seriös i sin verksamhet?

Svenska Konstkritikersamfundet²⁹ talar redan om en egen, ”intern moral” som är skild från den sedvanliga pressetiken och som alla medlemmar ska underkasta sig när de skriver. Den skulle kunna bli fröet till en intern moral för den breda kulturjournalistiken som värnar kultursidornas folkbildande uppdrag.

Konstkritikersamfundet uppehåller sig nu framför allt vid jävsituationer och dubbla lojaliteter. Men dessa yrkesetiska regler skulle kunna utvidgas till att omfatta även uppträdandet i debatter, hur man argumenterar och leder någonting i bevis. Ingenting behöver förstås skrivas ned, om det upplevs som besvärligt. Principer kan lika gärna hållas levande i tanken. De kan diskret bevaras och skötas om genom att man föregår med gott exempel, inte minst inför nya och unga skribenter.

Att argumentera för en sådan intern moral är inte liktydigt med att vilja tabuisera polemiken, konflikten eller kulturjournalistikens fallenhet för våghalsighet. Det är att ta sådana värden på allvar.

NOTER

1. Elam 2000.
2. *Jerusalem Post* 24/8 2009.
3. Black 2009.
4. Lavie 2009.
5. Lund 2009.
6. MEMRI 2010.
7. Abu Toameh 2009.
8. Linderborg 2009.
9. Jag var själv en deltagare i figurationsdebatten, men i dess periferi.
10. PO-PON 2010a.
11. PO-PON 2010b.
12. Cornell 2009.
13. Lundberg & Rådlund 2009.
14. Ström 2009a.
15. Brodow Inzaina 2009.
16. Lundberg 2009.
17. Ström 2009b.
18. Sandell 2009.
19. Stjernfelt & Thomsen 2007, sid 46;
20. Arthistoricum.net (2010).
21. Dwork & van Pelt 1996.
22. Kempe 2009.
23. Madestrand 2009.
24. Forsberg 2009.
25. Grøtvedt 2009.
26. Stjernfelt & Thomsen 2007, sid 85.
27. Kärnborg 2009.
28. Åberg & Grive 2009, sid 73;
29. Svenska Konstkritikersamfundet 2010.

REFERENSER

Abu Toameh, Khaled (2009), "Palestinian family: We didn't say organs taken". *Jerusalem Post*, 24 augusti.

Arthistoricum.net (2010), "Kataloge der 'Großen Deutschen Kunstausstellung' im Haus der Deutschen Kunst, München, 1937–1944". München: Zentralinstitut für Kunstgeschichte, <www.arthistoricum.net/ressourcen/monographien/gdk>. Läst 24 april.

Black, Ian (2009), "Doctor admits Israeli pathologists harvested organs without consent". *The Guardian*, 21 december.

Brodow Inzaina, Anna (2009), "Kitsch och klassisk realism". *Svenska Dagbladet*: 10 juli.

Cornell, Peter (2009), "Med fel karta". *Expressen*, 21 augusti.

Dwork, Debórah & van Pelt, Robert Jan (1996), *Auschwitz : 1270 to the present*. New Haven: Yale University Press 1996.

Elam, Ingrid (2000), "Konsten att avgå som kulturchef". *.doc*, nr 10.

Forsberg, Nils (2009), "Löjesfältet". *Expressen*: 18 augusti.

Grøtvedt, Paul (2009), "Konsten att läsa en karta". *Expressen*, 1 september.

Kempe, Jessica (2009), "Kulturkonservativ dröm : konsten ska vara fri från ideologier". *Dagens Nyheter* 22 september.

Kärnborg, Ulrika (2009), "Därför ska vi ha betalt för att tänka". *Aftonbladet*, 26 april.

Lavie, Mark (2009), "Israel harvested organs in '90s without permission" Associated Press, 20 december.

Linderborg, Åsa (2009), "En svart paradox". *Aftonbladet*, 22 december.

Lund, Aron (2009), "Bränsle på elden". *Expressen* 23 oktober.

Lundberg, Johan (2009), "Höj blicken!" *Expressen*, 12 augusti.

Lundberg, Johan & Rådlund, Christopher (2009), *Figurationer : romantik och realism i norskt samtidsmåleri*. Stockholm: Atlantis.

Madestrand, Bo (2009), "Kulturkonservativ backlash : längtan efter trygghet i krisen". *Dagens Nyheter*, 3 september.

MEMRI (2010), "Syrian TV and organ transplant experts: Israel reminiscent of Shylock, engages in organ trafficking in Haiti and worldwide". 27 januari.

PO-PON (2010a), "Etik för journalister". Stockholm: Allmänhetens pressombudsman/Pressens Opinionsnämnd, <www.po.se/Article.jsp?article=4091>. Läst 19/2 2010.

PO-PON (2010b), "Etiska regler för press, TV och radio". Stockholm: Allmänhetens pressombudsman/Pressens Opinionsnämnd, <www.po.se/Article.jsp?article=1011>. Läst 19/2 2010

Sandell, Håkan (2009), "Ström misstolkar motiven". *Sydsvenskan* 1 augusti.

Stjernfelt, Frederik & Thomsen, Søren Ulrik (2007), *Kritik av den negativa uppbyggligheten*. Stockholm: Ruin.

Ström, Eva (2009a), "Måleriet med bruna toner". *Sydsvenskan*, 25 juli.

Ström, Eva (2009b), "Naziestetiken är uppenbar". *Sydsvenskan*, 30 juli.

Svenska Konstkritikersamfundet (2010), "Yrkesetik för konstkritiker". Stockholm, <www.aicasweden.org/ny/index.php?id=27>. Läst 26/4 2010.

Åberg, Andreas & Grive, Madeleine (2009), *Den vältempererade kritiken*. Stockholm: 10tal Bok.